

ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО Й ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДІВ ДО ВИКЛАДАННЯ СИНТАКСИСУ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Світлана Єрмоленко¹, Зоя Митяй¹, Тетяна Юрченко²

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького¹

Мелітопольська загальноосвітня школа I-III ступенів № 22

Мелітопольської міської ради Запорізької області²

Анотація:

У статті розглянуто реалізацію компетентнісного й особистісно-орієнтованого підходів до навчання на рівні синтаксису через кваліфіковану підготовку студентів-філологів; проаналізовано праці як з лінгвістики, так і з методики викладання синтаксису; систематизовано мету й завдання такого навчання в умовах реформи вищих і загальноосвітніх навчальних закладів; зроблено аналіз сучасних навчальних програм і підручників «Українська (рідна) мова», які ґрунтуються на компетентнісному й особистісно-орієнтованому підходах до викладання або навчання синтаксису; запропоновано огляд власне стилістичних завдань (вправ) відповідно до рівнів складності: стандартний, академічний і професійний; підбито підсумки реалізації Концепції «Нова українська школа» на уроках синтаксису в середній школі та на заняттях у вишах.

Ключові слова:

компетентнісний і особистісно-орієнтований підходи до навчання; стилістичні вправи; навчання (викладання); мовленнєві навички й уміння.

Анотация:

Ермоленко Светлана, Митяй Зоя, Юрченко Татьяна. Опыт реализации компетентностного и личностно-ориентированного подходов к преподаванию синтаксиса в условиях становления Новой украинской школы.

В статье рассмотрена реализация компетентностного и личностно-ориентированного подходов к обучению на уровне синтаксиса через квалифицированную подготовку студентов-филологов; проанализированы труды по лингвистике и по методике преподавания синтаксиса; систематизированы цели и задачи такого обучения в условиях реформы вузов и общеобразовательных учебных заведений; проанализированы современные учебные программы и учебники «Украинский (родной) язык», основанные на компетентностном и личностно-ориентированном подходе к преподаванию или обучению синтаксиса; предложено рассмотрение собственно стилистических заданий или упражнений в соответствии с уровнями сложности: стандартный, академический и профессиональный; подведены итоги реализации Концепции «Новая украинская школа» на уроках синтаксиса в средней школе и на занятиях в вузах.

Ключевые слова:

компетентностный и личностно-ориентированный подходы к обучению; стилистические упражнения; обучение (преподавание); речевые навыки и умения.

Resume:

Yermolenko Svitlana, Mytaii Zoiia, Yurchenko Tetiana. Experience in the implementation of competent and personality-oriented approaches to teaching syntax in the conditions of formation of the New Ukrainian School.

The article deals with the implementation of a competency and personality-oriented approach to teaching at the level of syntax through the qualified training of students-philologists; analysis of works on linguistics and techniques of teaching syntax is provided; purposes and objectives of such training under the conditions of higher and secondary educational institutions reforming are systematized; analysis of the modern curriculum and textbooks "The Ukrainian (native) language" based on the competency and personality-oriented approach to teaching or training syntax is provided; it is proposed to consider proper stylistic tasks or exercises according to the levels of complexity: standard, academic and proficiency; the conclusions on the implementation of the concept of the New Ukrainian School at the lessons of syntax in secondary school as well as at university classes are made.

Key words:

competency and personality-oriented approach to learning; stylistic exercises; training (teaching); speech skills and abilities.

Постановка проблеми. Нова українська школа [5], а також чинні навчальні програми «Українська мова (Рідна мова)» [7; 8; 13] ґрунтуються на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підходах до навчання. Нова українська школа передбачає «розроблення принципово нових державних стандартів загальної середньої освіти, які повинні ґрунтуватися на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підходах до навчання, урахувати вікові особливості психофізичного розвитку учнів, передбачати набуття ними умінь і навичок, необхідних для успішної самореалізації в професійній діяльності, особистому житті, громадській активності» [5].

Нині важливим є набуття професійних знань і умінь у будь-якій галузі виробничої чи невиробничої діяльності. Тому актуальність цього дослідження є незаперечною. Окрім цього,

важливе місце в професійній підготовці вчителя-філолога має особистісно-орієнтований і компетентнісний підходи до навчання, спрямовані на розвиток індивідуальних здібностей учнів або студентів. Індивідуальні здібності найширше виявляються на уроках чи заняттях, тобто під час активної діяльності тих, хто навчається. З огляду на це, ми пропонуємо вивчати синтаксис на уроках української мови в школі й на заняттях у виші (курс сучасної української літературної мови: синтаксис) на ґрунті стилістики, яка дає змогу вивчати теоретичний матеріал із синтаксису в єдності з практичним його втіленням. На межі синтаксису та стилістики нині активно розвивається міжрівнева дисципліна – стилістичний синтаксис.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню синтаксису з погляду його комунікативного призначення присвячені наукові

праці вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, зокрема Н. Арутюнової, С. Бевзенка, І. Вихованця, К. Городенської, Н. Гуйванюк, С. Єрмоленко, А. Загнітка, Г. Золотової, Н. Іваницької, В. Матезіуса, М. Плющ, К. Шульжука та ін. Проблемі компетентнісного й особистісно-орієнтованого підходів до навчання синтаксису приділено увагу таких учених-методистів, як М. Вашуленко, Т. Донченко, Т. Ладиженська, Я. Мельничайко, М. Пентиліук, К. Плиско, Г. Шелехова та ін. Для кращого оволодіння синтаксисом корисно використовувати елементи стилістики, адже вивчення синтаксису нині пов'язане з роботою над текстом і контекстом. Стилістичний синтаксис входить до кола зацікавлення таких учених, як-от: В. Ващенко, А. Коваль, П. Кордун, Б. Кулик, Л. Марченко, В. Мельничайко, Г. Понаровська, Д. Пономарьов, В. Чабаненко, М. Шанський та ін.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні та практичній реалізації компетентнісного й особистісно-орієнтованого підходів до викладання (навчання) синтаксису як у вищих, так і в загальноосвітніх навчальних закладах у межах становлення Нової української школи.

Реалізація мети статті передбачає виконання таких завдань: 1) з'ясувати специфіку компетентнісного й особистісно-орієнтованого підходів до викладання (навчання) синтаксису в межах становлення Нової української школи; 2) систематизувати й узагальнити теоретичні знання з методики викладання стилістичного синтаксису; 3) запропонувати різні рівні складності викладання (навчання) синтаксису для безперервного навчання між середньою і вищою школою; 4) запропонувати власні стилістичні завдання (вправи); 4) підсумувати досягненні результати в межах становлення Нової української школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Компетентнісний і особистісно-орієнтований підходи до навчання забезпечать, на думку дослідників, професійне засвоєння речення й тексту як засобу спілкування. У XXI столітті характер спілкування істотно змінився. Причиною цих змін є персоніфікація особистості. «Персоніфікація передбачає усвідомлення людиною індивідуальної неповторності, несхожості з іншими людьми.<...> Для цих мовленнєвих комунікацій є характерними такі риси: розширення сфер зацікавлення; скорочення часу на спілкування з близькими людьми заради розширення його з малознайомими через професійну чи громадську діяльність; спілкування через посередників (Інтернет, мобільний зв'язок); інтенсифікується

спілкування у сфері обслуговування тощо» [2, с. 17]. Щоб відповідати умовам часу й зважати на нові проблеми, потрібно докорінно змінити методику викладання синтаксису як у середній ланці навчання, так і у вищій.

Згідно з сучасними навчальними програмами, системний курс синтаксису вивчається у 8 і 9 класах (у 8 – словосполучення і просте речення, у 9 – складне речення) із максимальним використанням знань, умінь і навичок, набутих у 5 класі під час опрацювання пропедевтичного розділу «Загальні відомості з синтаксису і пунктуації», і в 6-7 класах під час вивчення морфологічних категорій на синтаксичному рівні. Поглиблене вивчення мови починається передусім із синтаксису. У старших класах (10-11 класах) систематизація та узагальнення знань із синтаксису.

Синтаксис є завершальним етапом у вивченні української літературної мови, вищим її шаблоном. Далі вже – царина тексту (синтаксичної або надфразної єдності, складного синтаксичного цілого, дискурсу тощо).

Отже, можна виділити п'ять етапів у вивченні синтаксису в загальноосвітніх навчальних закладах:

- пропедевтичне ознайомлення з елементами синтаксису в 1-4 класах; перший етап – передбачено практичне ознайомлення з синтаксичною зв'язністю висловлювань, із найважливішими синтаксичними одиницями;
 - початкове вивчення розділу «Відомості з синтаксису і пунктуації» у 5 класі; другий етап – передбачено створення передумов для поглибленого опрацювання наступних тем із синтаксичного розділу;
 - поглиблення знань із синтаксису під час опрацювання несинтаксичних розділів у 6-7 класах; третій етап – передбачено поступове вивчення основних понять із синтаксису;
 - системний курс із синтаксису у 8-9 класах; четвертий етап – передбачено поглиблене й систематизоване вивчення теоретичних відомостей, формування мовних і мовленнєвих умінь і навичок із синтаксису;
 - розширений курс у 10-11 класах – передбачено повторення, узагальнення і систематизація вивченого матеріалу з синтаксису на рівні міжпредметних зв'язків зі стилістикою, риторикою, культурою мовлення.
- Навчальний матеріал узгоджується з підручниками, посібниками, методичними рекомендаціями, розробленими для зазначених етапів вивчення синтаксису. Підручники для основної і старшої школи були створені такими відомими методистами, як М. Чемерисов, В. Горняний, В. Іваненко, Р. Коломієць

«Українська мова» (1990) [10], І. Ющук «Українська мова» (1991) [14], А. Галетова, М. Пентилюк «Українська мова» (1992) [11], П. Дудик, А. Медушевський «Рідна мова» (1993) [9], О. Олійник «Українська мова» (2002) [6], О. Біляєв, Л. Симоненкова, Л. Скуратівський, Г. Шелехова «Українська мова» (2005) [12], С. Я. Єрмоленко, В. Т. Сичова «Рідна мова» (2008) [5] та ін.

Крізь призму компетентнісного й особистісно-орієнтованого підходів до навчання в умовах становлення Нової української школи по-новому осмислюється викладання (навчання) синтаксису в середній і вищій школах.

Методика викладання (навчання) синтаксису повинна враховувати й стилістичні особливості речення або тексту. Нами передбачені стилістичні вправи, які сприятимуть кращому засвоєнню мовленнєвих умінь і навичок учнів 8-9 класів. «Власне стилістичні вправи – це вправи, які передбачають завдання на побудову синонімічних синтаксичних конструкцій (слів, словосполучень, речень, текстів)» [3, с. 115]. Наприклад, для вивчення ускладнень простого речення, зокрема звертанням (вокативом), можна запропонувати завдання на створення різних видів звертань до однієї й тієї самої людини в різних життєвих ситуаціях (*Галинко, Галю, Галюню, Гальцю, Галь* – для розмовного мовлення; *Галино Василівно, Шановна Галино Василівно, Вельмишановна Галино Василівно* – для офіційного мовлення). «Окрім того, наше дослідження вокативів підтвердило думку про те, що засоби звертання відображають соціальний і духовний стан суспільства...» [1, с. 33].

Для безперервного вивчення синтаксису на різних рівнях (середня і вища школа), пропонуємо такі рівні складності для створення власне стилістичних вправ:

Рівні складності навчальної діяльності студентів філологічних факультетів

І рівень (рівень стандарту) – передбачає знання основних теоретичних положень із синтаксису та вміння використовувати їх на практиці. Характеризується засвоєнням основних синтаксичних понять (одиниці, зв'язки, відношення), на основі чого виробляються мовні та мовленнєві вміння та навички.

Основні показники навчальних досягнень:

- визначення типу синтаксичної одиниці на основі засвоєних теоретичних положень;
- аналіз мовних одиниць за зразком (синтаксичний розбір);
- використання синтаксичних умінь для виявлення недоліків у тексті;
- конструювання синтаксичних одиниць за вказаними схемами.

II рівень (академічний) – передбачає системне засвоєння синтаксису, усвідомлення взаємозв'язку між синтаксисом і стилістикою, лінгвістикою тексту, культурою мови та риторикою. У такий спосіб забезпечується формування мовних, мовленнєвих, соціокультурних умінь і навичок, необхідних для зв'язних висловлювань на обрану тему.

Основні показники навчальних досягнень:

- усвідомлення системних відношень між синтаксисом і стилістикою, культурою мови, лінгвістикою тексту та риторикою, паралінгвістикою і психолінгвістикою тощо;
- використання синтаксису для запобігання типовим помилкам у визначенні членів речення, їхньої будови, у розмежуванні двоскладних і односкладних конструкцій, повних і неповних, поширених і непоширених речень, різновидів односкладних речень, відокремлених членів речення і внесення, складних безсполучникових і складних сполучникових (складносурядних і складнопідрядних) речень тощо;
- уміння розпізнавати складні синтаксичні конструкції, робити їх повний синтаксичний аналіз.

III рівень (професійний) – передбачає системне й узагальнене знання синтаксису, уміння застосовувати його в нестандартних ситуаціях, автоматизацію мовленнєвих, мовних, культурологічних і прагматичних умінь і навичок, тобто вироблення у студентів філологічних факультетів професійної компетентності.

Основні показники навчальних досягнень:

- вільне використання синтаксису для створення оригінальних текстів (твори, есе, роздуми, спостереження, описи, репортажі, документи тощо);
- уміння перетворювати тексти одного стилю на тексти іншого стилю (наприклад, офіційно-ділового на художній або наукового на публіцистичний), використовуючи стилістичні фігури (еліпс, замовчування, повтор, анафору, епіфору, анепіфору, епанафору, ампліфікацію, градацію, антитезу, риторичне питання, асиндетон, полісиндетон, парцеляцію, рефрен, лейтмотив тощо);
- конструювання синонімічних речень (стилістичний синтаксис), стилістичне редагування текстів;
- науковий підхід до виконання навчально-пізнавальних завдань (написання рефератів, наукових статей, курсових, дипломних робіт);
- практичне використання здобутих знань із синтаксису в процесі вивчення інших дисциплін (мовознавства, стилістики, культури мови, літературознавства, культурології, філософії, логіки, психології, педагогіки тощо).

Розглянемо деякі зразки власне стилістичних завдань різних рівнів складності:

I рівень складності – рівень стандарту

Завдання 1. *Прочитайте прислів'я. Зробіть інтонаційно-пунктуаційний аналіз синонімічних конструкцій, а саме: визначте його синтаксичну організацію (просте чи складне), особливості членування мовленнєвого потоку, зумовленість тональності (зокрема й колориту), інтонування, лексичну наповненість, специфіку змісту, співвідношення образності – необразності, призначення (стильова перспектива). Визначте, які синтаксичні конструкції якнайкраще передають специфіку прислів'я. До якого функціонального стилю належать прислів'я? Обґрунтуйте свою думку.*

1. За добрим господарем і свиня – господиня. / За добрим господарем і свиня є господинею.

2. Добрий початок – половина справи. / Добрий початок є половиною справи.

3. Любов – сильніша від смерті. / Любов є сильнішою від смерті.

4. З дурним розмова – як з вітром полова. / З дурним розмова як з вітром полова.

5. Людська кровіця – не водиця, проливати не годиться. / Людська кровіця не водиця, проливати не годиться.

6. Заробив наш Дмитруха – два рази в шию і раз поза вуха. / Заробив наш Дмитруха, щоб дали два рази в шию і раз поза вуха.

7. Гість – як невільник: де посадять, там і сидить. / Гість є невільником, тому де посадять, там і сидить.

Завдання 2. *З'ясуйте значення поданих пар слів. У яких мовленнєвих ситуаціях кожне з них буде доречним? Усно зробіть орфографічний і орфоепічний розбір синонімічних варіантів. Усно введіть їх у словосполучення. Визначте спосіб зв'язку в словосполученнях.*

Наприклад: область – галузь; Запорізька область – сільськогосподарська галузь.

Колівання – вагання; правильний – вірний; авторитетний – авторитарний; виписка – витяг; виключно – винятково; впливати – витікати; особливий – особовий – особистий; компетенція – компетентність; житель – мешканець.

II рівень складності – академічний рівень

Завдання 1. *Відредагуйте речення. Які помилки найчастіше повторюються в реченнях? У яких функціональних стилях ви будете використовувати відредаговані речення? Чому?*

1. Ми свої недоліки підправимо, і вони будуть набагато кращими. 2. Але ж у кожній з них дома господарство: город, птиця, діти, чоловіки, худоба. 3. У колгоспі розбазарюють фураж, а сторож не приймає ніякої участі.

4. Перед випускниками стоїть дилема: куди вступити? 5. Яка уява склалася у вас про цього музиканта? 6. Підсумки змагання між групами проводяться один раз на семестр. 7. Ми не підписалися на цей журнал. 8. У конференції прийняли участь провідні вчені галузі. 9. У заводському кафе кидалися в очі чистота і затишок. 10. Тимчасово непрацюючим киянам буде виплачена допомога. 11. Завдяки хворобі Ігор не пішов на концерт. 12. Успіхів великих досягли завдяки наполегливій праці працівники області. 13. Усі студенти першого курсу повинні розрахуватися з хвостами. 14. Наші умови вигідніші ваших. 15. Головне, на що потрібно звернути увагу, це на якість продукції.

Завдання 2. *Запишіть текст, добираючи з дужок найточніше слово. Свій вибір обґрунтуйте. З чим пов'язані такі синонімічні варіанти? Визначте кількість простих речень у тексті. До якого функціонального стилю належить текст? Що це за документ?*

Спільне мале підприємство «Арго», в (обличчі, особистості, особі) директора підприємства, затвердженого 18 жовтня 2006 р., назване (далі, надалі, в подальшому, нижче) «Виконавець» з (однієї, першої) сторони, та Державна податкова інспекція м. Києва в (обличчі, особистості, особі) начальника Чайченка Валентина Сергійовича, (пойменована, названа) (далі, надалі, в подальшому, нижче) «Замовник», з (другої, іншої, наступної) сторони уклали (цей, такий) договір про (слідуюче, наступне, таке, подане нижче).

III рівень складності – професійний рівень

Завдання 1. *Прочитайте (прослухайте) текст. Визначте в ньому антонімічні пари, з'ясуйте їхню роль. Для чого використано контекстуальні антоніми в поданому тексті? Яка стилістична фігура, заснована на антонімії, тут використана? Письмово перекажіть казку, доповніть текст міркуваннями про значення літа і зими в житті людей. Зробіть синтаксичний розбір простого речення, яке ви утворите з цього діалогу. До якого функціонального стилю належить текст? Чому?*

Літо і Зима

Казала Зима Літові:

– Ти не хазяйка, а розтаскуха.

– Як, – каже Літо, – я не хазяйка: що у мене усе єсть – як хліб, як і що друге?

– А так, не хазяйка, – каже Зима, – що у тебе той на дворі ночує, той на степу, а я усіх як ніч – так у хату і зберу.

Українська казка

Завдання 2. *Прочитайте подані тексти. Які асоціації вони у вас викликали? Яким функціональним стилям вони відповідають? Які стилістичні засоби для цього використали?*

Обґрунтуйте свій вибір. Знайдіть у тексті всі називні речення. Чому автор їх використав у першому тексті? Що вони передають? Спробуйте замінити їх двоскладними. Що при цьому змінилося? Чому? Запишіть ваш варіант і подані тексти. Визначте головні і другорядні члени речення.

Ясени...

Дош. Слякота. Розмита земля. По коліна в багні. Ідеш вуличкою під дивною назвою Паняньська.

Паняньська. Вулиця мого дитинства. Мого раю. Мого мікрокосмосу.

А от і ясени! Високі ясени. Вони мов лицарі обступили хатинку, у якій проживає моя бабуся. Проживала, а тепер вже ні ... Минулося.

Підходжу до ясенів, до своїх друзів. Високі велетні. Розмовляють із вітром. Шумлять, хвилюються, а може перешіптуються. Про що? Адже вони свідки народження не одного покоління Королів, Кондратюків ...

Обіймаю найстаршого із них. Який він шершавий, ніби неголений давно чоловік, пахне одеколоном з ароматом ранньої весни. От так би і стояти вдвох до появи перших сутінок. Але вже через десять хвилин відчуваю, що енергія космосу передається мені через ясен. Стою сповнена радості, надії, любові... Вперед! Життя продовжується! Земний цикл набирає нових обертів ...

С. Єрмоленко

Куди хиляться ясени?

(Репортаж)

Ще класики згадували про бездоріжжя українських сіл. А от у ХХІ столітті є ще на вільних просторах незалежної України такі. От хоча б село Мокре. Сама назва вказує на основну властивість місцевих доріг: вони завжди розмиті весною і восени. Іноді вода з багнукою розливається на весь простір дороги. Тоді

мешканцям Паняньської нічого не залишається, як одягати гумові чоботи й міряти її глибину.

Одні ясени хиляться вздовж дороги, стримуючи розлив багнуки ...

Що ж думає сільрада, коли допускає такі пережитки минувшини? І коли сільрада покладе асфальт уздовж Паняньської?

С. Єрмоленко

Висновок. Отже, актуальність компетентнісного й особистісно-орієнтованого підходів до навчання синтаксису на уроках української мови детермінована об'єктивними потребами: створення науково вмотивованих лінгводидактичних засад формування мовної особистості в системі неперервної мовної освіти; уведення в курс сучасної української літературної мови елементів стилістики; вироблення конкретного методичного інструментарію та його застосування в лінгводидактиці середньої та вищої школи; розроблення моделі формування змісту діяльності викладача та студентів відповідно до різних видів діяльності; вибором методів, засобів, форм засвоєння змісту навчального предмета; дидактичної моделі вивчення синтаксису в 8-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів, набуття професійної компетентності майбутніми учителями-словесниками; підвищення рівня керованості та навчального забезпечення взаємозв'язку всіх етапів навчального процесу; пошуком нових методологічних орієнтирів і шляхів здобуття інформації, перетворення культурної спадщини на освітній зміст.

Запропоновані нами стилістичні вправи дають змогу учням і студентам набутти мовленнєвих умінь і навичок. Методика викладання (навчання) синтаксису, яка передбачає компетентнісний і особистісно-орієнтований підходи, цілком відповідає потребам Нової української школи.

Список використаних джерел

1. Єрмоленко С. І. Вокатив у сучасній українській мові (на матеріалі прози Оксани Забужко). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. Вип. 36. Т. 1. С. 30–33.
2. Єрмоленко С. І. Вокатив як виразник змін у мовленнєвій комунікації (на матеріалі сучасної української прози). *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 7. Т. 1. С. 15–19.
3. Єрмоленко С. І. Функціональний підхід у методиці навчання української мови (на рівні синтаксису). *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2018. № 2. С. 111–118.
4. Єрмоленко С. Я., Сичова В. Т. Рідна мова: підруч. для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Грамота, 2008. 312 с.
5. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. *Освіта. UA*. 2016. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/ (дата звернення: 04.05.2019).

References

1. Yermolenko, S.I. (2018). Vocative in the modern Ukrainian language (based on the creative work of Oksana Zabuzhko). *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*. Issue 36. Vol 1. 30–33. [in Ukrainian]
2. Yermolenko, S.I. (2019). Vocative as an indicator of change in speech communication (based on modern Ukrainian prose writing). *Zakarpatski filolohichni studii*. Issue 7. Vol 1. 15–19. [in Ukrainian]
3. Yermolenko, S.I. (2018). Functional approach in the methodology of teaching Ukrainian (syntactical level). *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, 2, 111–118. [in Ukrainian]
4. Yermolenko, S.I., Sychova, V.T. (2018). *Native language: textbook for Form 8 of general education institutions*. Kyiv: Hramota. [in Ukrainian]
5. The concept of the state policy realization in the general secondary education reforming “New Ukrainian School” up to 2029 (2016). *Osvita.UA*. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/ [in Ukrainian]

6. Олійник О. Українська мова: підручник для 10-11 кл. середньої школи. 4-ге вид. перероб. і доп. Київ: Вікторія, 2002. 448 с.
7. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів рідна (українська) мова для шкіл з українською мовою навчання (5-12 класи) / Укладачі програми: Л. В. Скуратівський (керівник), Г. Т. Шелехова, В. І. Тихоша, А. М. Корольчук, В. І. Новосьолова, Я. І. Остаф. *Українська мова і література в школі*. 2009. № 5. С. 50-55.
8. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів рідна (українська) мова для шкіл з українською мовою навчання (5-12 класи) / Укладачі програми: Л. В. Скуратівський (керівник), Г. Т. Шелехова, В. І. Тихоша, А. М. Корольчук, В. І. Новосьолова, Я. І. Остаф. *Українська мова і література в школі*. 2009. № 6. С. 53-56.
9. Рідна мова: підручник для 8-9 кл. / П. С. Дудик, А. П. Медушевський. 22-ге вид., перероб. Київ: Освіта, 1993. 239 с.
10. Українська мова: підручник для 8-9 класів шкіл з російською мовою навчання / Упоряд.: В. Д. Горяний, В. К. Іваненко, Р. Т. Коломієць, М. Т. Чемерисов. Київ: Рад. шк., 1990. 160 с.
11. Українська мова: Факультативний курс: навчальний посібник для вивчення української мови за межами України в 9-11 кл. / А. Г. Галетова, М. І. Пентиліук. Київ: Освіта, 1992. 351 с.
12. Українська мова: підручник для 10-11 кл. загальноосв. навч. закладів з укр. та рос. мовами навчання / О. М. Біляєв, Л. М. Сименкова, Л. В. Скуратівський, Г. Т. Шелехова. 8-е вид. Київ: Освіта, 2005. 383 с.
13. Українська мова (10-11 класи). Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям (профіль – українська філологія) / Укладачі програми: Л. І. Мацько, О. М. Семеног. Київ: Грамота, 2011. 135 с.
14. Ющук І. П. Українська мова: підручник для 8-9 класів шкіл з поглибленим вивченням української мови. Київ: Рад. шк., 1991. 288 с.
6. Oliynyk, O. (2002). *The Ukrainian language: [textbook for Forms 10-11 of secondary school]*. Kyiv: Viktoriia. [in Ukrainian]
7. Skurativskiy, L.V., Shelekhova, H.T., Tykshosha, V.I. (2009). The program for general education institutions "Native (Ukrainian) language for schools with the Ukrainian language" (Forms 5-12). *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 5, 50–55. [in Ukrainian]
8. Skurativskiy, L.V., Shelekhova, H.T., Tykshosha, V.I. (2009). The program for general education institutions "Native (Ukrainian) language for schools with the Ukrainian language" (Forms 5-12). *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 6, 53–56. [in Ukrainian]
9. Dudyk, P.S., Medushevskiy, A. P. (1993). *The native language: [textbook for Forms 8-9]*. Kyiv: Osvita. [in Ukrainian]
10. Horianyi, V.D., Ivanenko, V.K., Kolomiets, R.T. (1990). *The Ukrainian language: [textbook for Forms 8-9 with the Russian language]*. Kyiv: Rad. shk. [in Ukrainian]
11. Haletova, A.H., Pentyliuk, M.I. (1992). *The Ukrainian language: Optional course: [textbook for learning Ukrainian outside Ukraine in Forms 9–11]*. Kyiv: Osvita. [in Ukrainian]
12. Biliaiev, O.M., Symenkova, L.M., Skurativskiy, L.V. (2005). *The Ukrainian language: [textbook for Forms 10-11 of general education institutions with Ukrainian and Russian languages]*. Kyiv: Osvita. [in Ukrainian]
13. Matsko, L.I., Semenoh, O.M. (2011). *The Ukrainian language (Forms 10–11)*. In: Curriculum for profile learning of students at general education institutions. Philological direction (profile – Ukrainian Philology). Kyiv: Hramota. [in Ukrainian]
14. Yushchuk, I. P. (1991). *The Ukrainian language: [textbook for Forms 8-9 of schools with advanced learning of Ukrainian]*. Kyiv: Rad. shk. [in Ukrainian]

Відомості про авторів:**Єрмоленко Світлана Іванівна**

cvitlana.lana@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

Митяй Зоя Олегівна

mzo63719@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

Юрченко Тетяна Григорівна

Мелітопольська загальноосвітня школа
I-III ступенів №22 Мелітопольської міської ради
Запорізької області
2 пров. Лютневий, 32, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72304, Україна

doi: 10.33842/22195203/2019/23/106/111

Матеріал надійшов до редакції 11. 05. 2019 р.
Прийнято до друку 04. 06. 2019 р.

Information about the authors:**Yermolenko Svitlana Ivanivna**

cvitlana.lana@gmail.com

Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhia region, 72312, Ukraine

Mytaii Zoia Olehivna

mzo63719@gmail.com

Melitopol Bohdan Khmelnytsky
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhia region, 72312, Ukraine

Yurchenko Tetiana Hryhorivna

Melitopol General Education School of
I-III Stages №22 of Melitopol City Council
in Zaporizhia region
2 Liutnevyyi prov., 32, Melitopol,
Zaporizhia region, 72304, Ukraine

doi: 10.33842/22195203/2019/23/106/111

Received at the editorial office 11. 05. 2019.
Accepted for publishing 04. 06. 2019.